

Bir Polemik Aracı Olarak İnkârcı Söylem: Kur'ân'ın Toplu İndirilme Talebi

Soner Aksoy

0000-0003-3178-7937

Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye

ror.org/04ttnw109

soneraksoy@sakarya.edu.tr

Öz

Vahyin nüzul döneminde inkârcılar Hz. Peygamber'in şahsına ve ona indirilen vahye yönelik çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Bunlardan biri, Kur'ân'ın peyderpey değil de toplu indirilmesiyle alakalıdır. Bu araştırma, Kur'ân'ın toplu indirilme talebiyle ilişkili âyetleri konu edinmektedir. Konuyu önemli kılan temel hususlardan biri, bu âyetlerin tefsir literatüründe önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetine dair yapılan tartışmaların odak noktasında bulunmasıdır. Araştırma, müfessirlerin ilgili âyetlere getirdiği yorumlar ekseninde bu itirazı inkârcı bir polemik aracı olarak değerlendirerek yapılan bu tartışmalara bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylece müfessirlerin yorumlarını analiz etmek suretiyle ilgili itirazı inkârcı bir polemik aracı olarak gören yorumun daha isabetli olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, araştırmada veri tespiti ve yorum analizi yöntemi kullanılarak öncelikle Kur'ân'ın toplu indirilmesi talebiyle ilgili âyetlerin nüzul dönemi ve bağlamı hakkında bilgi sunulmuştur. Sonrasında tefsir yorum geleneğinde toplu nüzul talebiyle ilgili âyetlere yönelik yorumlar, yorum farklılığının başladığı Bikâî (öl. 885/1480) öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Ardından, âlimlerin yorumları kritik edilerek, Kur'ân'ın toplu indirilme talebi inkârcı bir strateji ve tartışma aracı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın neticesinde daha ziyade orta/geç dönem mekkî sûrelerde inkârcıların Hz. Peygamber'i zora sokmak ve onu aciz bırakmak için bu tür taleplerde buldukları görülmüştür. Bikâî'ye kadarki süreçte müfessirler, bu hususa işaret etmekle birlikte ilgili âyetlerden hareketle önceki ilahi kitapların toplu indirildiği yargısını çıkarmış, öte yandan Bikâî ile bu kabul tartışılmaya başlanmıştır. Bu kabulün büyük oranda Tevrat'ın nüzulüne hatta Hz. Mûsâ'nın Sînâ Dağı vahyine dayandırıldığı anlaşılmıştır. Oysa Tevrat'ın muhtevasını analiz eden Bikâî'nin de haklı olarak belirttiği üzere Mûsâ'ya verilen ilahi vahyin noktasal/toplu değil, Kur'ân gibi insanla ve yaşanan olgularla kurulan bir diyalog içerisinde çizgisel/peyderpey gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Kur'ân'ın üslup ve muhtevası hesaba katıldığında ise inkârcıların bu türden itiraz ve talepleri iman etmek için kendilerine makul bir gerekçe bulma çabasından ziyade bir şekilde Hz. Peygamber'i zora sokarak inkârcı tutumlarının haklılığını pekiştirme gayesi taşıdığı neticesi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir; Vahiy; Kur'ân; Kutsal Kitap; Nüzul; İnkâr; Bikâî

Öne Çıkanlar

- Bu araştırmada Kur'an'ın toplu indirilme talebinin, önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine yönelik bir yargı bildirmediği ileri sürülmüştür.
- Önceki kutsal kitapların toplu indirildiği kabulü, Kur'an'ın onlardan farkına ve üstünlüğüne delalet eden işlevsel bir araç olarak görülmüştür.
- Bikâî'ye kadarki süreçte müfessirlerin geneli ilgili âyetlerden hareketle önceki ilahi kitapların toplu indirildiği görüşünü benimsemiştir.
- Bikâî ile birlikte bu kabul tartışılmaya başlanmıştır.
- Önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğu kabulü büyük oranda Tevrat'ın nüzulüne dayandırılmıştır.
- Tevrat'ın muhtevası analiz edildiğinde önceki kutsal kitapların toplu indirildiğini söylemek zordur.
- İnkârcıların bu talebi iman etmek için kendilerine makul bir gerekçe bulmaktan ziyade inkârcı tutumlarının haklılığını pekiştirme gayesi taşımaktadır.

Atıf Bilgisi

Aksoy, Soner. "Bir Polemik Aracı Olarak İnkârcı Söylem: Kur'an'ın Toplu İndirilme Talebi". *Eskiye*ni 55 (Aralık 2024), 1639-1663. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1462581>

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	01 Nisan 2024
<i>Kabul Tarihi</i>	17 Ekim 2024
<i>Yayın Tarihi</i>	20 Aralık 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	-
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

A Denialist Discourse as a Polemical Tool: The Demand for the Qur'ān to be Revealed All at Once

Soner Aksoy

0000-0003-3178-7937

Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Sakarya, Türkiye

ror.org/04ttnw109

soneraksoy@sakarya.edu.tr

Abstract

During the revelation of the Qur'ān, the disbelievers raised various objections and demands against the Prophet Muḥammad, and the revelation revealed to him. One of these objections and demands is related to the cumulative rather than progressive revelation of the Qur'ān. This research will focus on the verses related to the demand that the Qur'ān be revealed all at once. One of the key aspects that makes this topic important is that these verses are at the center of discussions in tafsir literature regarding the manner of revelation of previous sacred books. From this perspective, the study aims to contribute to these discussions by evaluating the objection as a polemical tool of disbelief, based on the interpretations that exegetes have given to the relevant verses. By analyzing the exegetes' interpretations, it will attempt to show that the interpretation which sees the objection as a polemical tool of disbelief is more accurate. In this context, the study uses the methods of data identification and exegetical analysis to first provide information about the period of revelation and the context of the verses related to the request to reveal the Qur'ān all at once. Subsequently, the interpretations of the verses related to the request for collective revelation in the tafsir tradition were examined under two separate headings: before and after al-Biqā'i (d. 885/1480), when the change in interpretation began. Afterwards, the scholars' interpretations were considered, and the demands for the collective revelation of the Qur'ān was evaluated as a strategy of disbelief and a polemical tool. As a result of the research, it was found that in the middle and later Meccan sūrahs, the disbelievers made such requests in an attempt to put the Prophet in a difficult position and render him powerless. Up until al-Biqā'i, scholars pointed to this issue but, concluded from the relevant verses, that the earlier divine books were revealed all at once. With al-Biqā'i, however, this acceptance began to be debated. It was understood that this acceptance was largely based on the revelation of the Torah and even the divine communication to the Prophet Moses on Mount Sinai. However, al-Bikā'i, who analyzed the content of the Torah, rightly concluded that the divine revelation given to Moses was not pointwise/cumulative, but linear/progressive in a dialogue with people and lived phenomena, like the Qur'ān. Considering the style and content of the Qur'ān, it has become evident that the disbelievers' objections and requests of this kind were not so much an attempt to find a reasonable justification for their belief, but rather aimed at putting the Prophet in a difficult position and reinforcing the validity of their disbelief.

Keywords

Tafsir; Divine Revelation; Qur'ān; Holy Scripture; al-Nuzūl; Denial; al-Bikā'i

Highlights

- In this study, it is claimed that the demand for the revelation of the Qur'ān all at once does not indicate a judgement that the previous holy books were revealed cumulatively.
- The acceptance of the cumulative revelation of the previous holy books was seen as a functional means of demonstrating the difference and superiority of the Qur'ān over them.
- Until al-Biqā'ī, most of the exegetes held the view that the previous divine books were revealed cumulatively based on the basis of the relevant verses.
- With al-Biqā'ī, this acceptance began to be discussed.
- The acceptance of the cumulative revelation of previous holy books is primarily based on the revelation of the Torah.
- When the content of the Torah is analyzed, it is difficult to say that the previous holy books were revealed cumulatively.
- This demand of the disbelievers is aimed at reinforcing the righteousness of their disbelieving attitude rather than finding a reasonable justification for themselves to believe.

Citation

Aksoy, Soner. "Denialist Discourse as a Polemical Tool: The Demand for the Qur'ān to be Revealed All at Once". *Eskiyeni* 55 (December 2024), 1639-1663.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1462581>

Article Information

<i>Date of submission</i>	01 April 2024
<i>Date of acceptance</i>	17 November 2024
<i>Date of publication</i>	20 December 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Kur'ân'ın nüzul döneminde özellikle müşrikler inkârcı bir tutum olarak gerek Hz. Peygamber'in şahsına gerekse ona indirilen vahye yönelik çeşitli yakıştırmalarda ve itirazlarda bulunmuşlardır.¹ Söz gelimi Hz. Peygamber'e mecnun, sâhir ve kâhin demeleri, Kur'ân'ı sihir ve öncekilerin masalları olarak nitelemeleri bu yakıştırmalardan bazılarıdır.² Ayrıca ısrarlı bir şekilde Hz. Peygamber'in beşer üstü vasıflarla donatılmasını ve mucizeler göstermesini talep etmişlerdir.³ Kur'ân'ın toplu indirilme talebi bu itirazlardan biridir. Nitekim Furkân 25/32 ve diğer başka âyetlerde⁴ inkârcıların bu yönde bir talepte bulduklarından söz edilmektedir. Buna göre araştırmanın konu ve kapsamını inkârcıların Kur'ân'ın toplu indirilmesine yönelik taleplerini içeren âyetler oluşturmaktadır. Diğer yandan araştırma, ilgili âyetlere getirilen yorumlar çerçevesinde bu itirazı inkârcı bir polemik aracı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, araştırmada Kur'ân'ın toplu indirilme talebinden yola çıkarak, önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğunu ileri süren geleneksel anlayış sorgulanacak ve bu itirazı inkârcı bir tartışma stratejisi olarak gören müfessirlerin görüşlerinin haklılığı üzerinde durulacaktır.

Kur'ân'da müşriklerin itiraz ve polemiklerini konu edinen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Görebildiğimiz kadarıyla bu çalışmalarda bir itiraz türü olarak Kur'ân'ın toplu indirilme talebine de kısaca yer verilmiş, fakat genel kabul esas alınarak bu talebin Kur'ân üslubu açısından nasıl anlaşılması gerektiği ve önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine yönelik bir yargı bildirip bildirmediği detaylı ve etraflı bir şekilde tartışılmamıştır.⁵ Diğer yandan doğrudan Kur'ân'ın toplu inzal talebiyle ilişkili Furkân 25/32 âyeti hakkında Necmettin Gökkır tarafından bir makale kaleme alınmıştır. Ancak Gökkır bu makalesinde, Kur'ân'ın parça parça indirilmesinde Hz. Peygamber'in ümmî olmasının bir etkisinin bulunup bulunmadığı meselesine odaklanmış ve önceki kitapların nüzul keyfiyetine dair müfessirlerin görüşlerini bu bağlamda tartışmıştır.⁶ Bu araştırmada ise diğer başka âyetler de dikkate alınarak ilgili talep inkârcı bir söylem olması itibarıyla incelenecek ve müfessirlerin yorumları bu açıdan değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Dolayısıyla Gökkır'ın makalesinde ilgili âyete dair ortaya konulan görüşler daha ziyade Hz. Peygamber'in ümmiliği etrafında tartışılmış, buna mukabil ilgili talebin inkârcı söylem oluşuna kısaca değinilmiştir. Bu araştırma ise konuyla alakalı âyetlerin yorum analizini yaparak zikri geçen talebin inkârcı bir söylem ve strateji olmasına yoğunlaşacaktır. Bu

¹ Müşriklerin özellikle vahye yönelik itirazlarında Kur'ân'ın kendisini nasıl tanımladığına dair bk. Ali Karataş, "Kur'ân Ne Değildir?", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart 2014), 21-53; Nihat Uzun, "Kur'ân'ı Tanımlamanın Keyfiyeti: Kur'ân Tanımlarının Tarihsel Serencamı Üzerine Bir İnceleme", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Nisan 2018), 102-105.

² bk. el-En'âm 6/25; Es-Sâffât 37/36; Tûr 52/29.

³ bk. el-İsrâ 17/89-93; Ankebût 29/50-51.

⁴ bk. en-Nisâ 4/153; el-İsrâ 17/93; el-Kasas 28/48; Müddessir 74/52.

⁵ bk. Bayram Köseoğlu, *Kur'an'da Polemikler* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013); İsmail Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'an'da Müşrikler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017); Mahmut Ay, "Mekke Müşrikleri'nin Kur'an'a Yönelik Eleştirilerine Cevaplar", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (Aralık 2022), 340-386.

⁶ bk. Necmettin Gökkır, "Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'an-ı Kerim'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir? Furkân Süresi'nin 32. Âyeti Bağlamında Müfessirlerin Hz. Muhammed'in Ümmiliği Meselesine Yaklaşımlar", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2008), 197-222.

noktada, araştırma bazı açılardan kesişse de odaklandığı temel nokta itibarıyla Gökkr'ın çalışmasından farklılık göstermektedir. Zira Gökkr makalesinde ilgili âyetlerin nüzul dönemi ve bağlamı, inkârcıları böyle bir söyleme sevk eden nedenler, bu söylemin müfessirlerin görüşleri ve Kur'ân üslubu açısından analizi gibi hususlar üzerinde durmamıştır. Ayrıca o, araştırmanın kapsamı gereği başta Bikâî (öl. 885/1480) olmak üzere müfessirlerin önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetine dair ulaştıkları sonuçların argümanlarına dair de detaylı tespitlerde bulunmamıştır. Neticede çeşitli araştırmalarda bir itiraz türü olarak Kur'ân'ın toplu indirilme talebine kısaca yer verilmesine, Gökkr'ın makalesinde ise önceki kitapların nüzul keyfiyetine dair tartışmalara değinilmesine rağmen, bu talepleri içeren âyetleri bahsedilen açılardan ele alan müstakil ve kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Gökkr'ın makalesi konuyla alakalı yapılan nadir çalışmalardan biri olduğunu, bu araştırmanın ise eksik kaldığı düşünülen yönüyle konuyu ele alarak tamamlayıcı bir nitelik arz ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu araştırma yöntem ve kurgu olarak mevcut literatürde yer alan yorumları etraflı ve derinlemesine inceleyerek, ilgili talebin inkârcı strateji olduğu iddiasına odaklanmaktadır. Buna göre araştırmada sadece teorik olarak önceki kitapların nüzul şekli tartışılmamakta, bunun ötesinde ilgili âyetlerin yorum analizi de sunulmaktadır. Böylece, hem mevcut yorumlara yeni bir perspektiften bakmak hem de konu hakkındaki tartışmaları daha sistematik bir biçimde değerlendirmek hedeflenmektedir.

Araştırma boyunca ilgili âyetlerde önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine dair doğrudan bir işaret olup olmadığı, bu talebin epistemik bir temele dayanıp dayanmadığı, ilgili talepten hareketle müfessirlerin önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetine dair sonuçlara ulaşırken kullandıkları argümanların neler olduğu, inkârcıların Kur'ân'ın toplu indirilme talebiyle neyi amaçladıkları ve Kur'ân üslubu açısından bu talebin nasıl anlaşılması gerektiği gibi soruların cevabı aranacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Kur'ân'ın toplu indirilmesi talebiyle ilgili âyet/lerin nüzul dönemi ve bağlamı hakkında bilgi verilecektir. Ardından tefsir yorum geleneğinde toplu nüzul talebiyle ilgili âyetlere yönelik yorumlar tespit edilecektir. Bu yorumlar Bikâî öncesi ve sonrası olarak iki ayrı başlıkta işlenecektir. Zira Bikâî'ye kadarki süreçte ilgili âyetlerden önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine dair genel bir yargı çıkarılmıştır. Bu geleneksel kabul ilk defa esaslı bir şekilde Bikâî tarafından tartışılmış ve doğru bulunmamıştır. Bu yaklaşımıyla o, kendisinden sonraki âlimleri etkilemiştir. Bu sebeple araştırmada ilgili âyetlere dair getirilen yorumların tespitinde böyle bir dönemlendirmeye gidilmiştir. Sonrasında âlimlerin yorumları dikkate alınarak Kur'ân'ın toplu nüzul talebi, inkârcı bir strateji ve polemik aracı olarak değerlendirilecektir. Buna göre araştırmada veri tespiti ve yorum analizi yöntemi kullanılacaktır.

1. Kur'ân'ın Toplu İndirilmesi Talebiyle İlgili Âyet/lerin Nüzul Dönemi ve Bağlamı

İnkârcı muhatapların Kur'ân'ın toplu indirilmesine yönelik talepte bulunmalarından açık bir şekilde bahseden âyet, Furkân sûresinde geçmektedir. Bu âyetinde içinde bulunduğu bölüm şöyledir:

“İşte bunun gibi her peygambere karşı, günaha batmış kimseler içinden bir düşman çıkardık. Ama yol gösterici ve yardımcı olarak rabbın yeterlidir. İnkârcılar, “Kur'ân ona bütünüyle bir defada indirilseydi ya!” diyorlar. Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu

uygun aralıklarla parça parça gönderdik. Onlar ne zaman bir talep ileri sürseler biz sana mutlaka kesin gerçeği ve en güzel açıklamayı bildiririz. Yüzüstü cehenneme sürülecek olanlar, evet işte onların yerleri en kötü yer, yolları da en yanlış yoldur.”⁷

Bu pasajdaki âyet açıkça Kur'ân'ın toplu indirilme talebiyle ilişkilidir. Bununla birlikte “Fakat onlara tarafımızdan o gerçek (Kur'ân) gelince, “Ona da Mûsâ'ya verilenin benzeri verilmeli değil miydi?” dediler. Peki daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? “Birbirini destekleyen iki sihir!” demişler ve eklemişlerdi: “Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.” şeklindeki Kasas 28/48 âyeti de bazı müfessirler tarafından Kur'ân'ın toplu indirilme talebi bağlamında yorumlanmıştır.

Müfessirler bu âyetteki *لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى* ifadesinin genel olarak üç şekilde anlaşılabileceğini belirtmiştir. Birincisi “Şayet iddia ettiği gibi peygamberse Muhammed'e de Mûsâ'ya verildiği üzere herhangi bir meşakkat ve yorgunluk olmaksızın kudret helvası, bildircin ve bunlar dışında daha başka çeşitli nimetler verilmeli değil miydi?” şeklindedir. İkincisi şöyledir: “Hz. Muhammed'e Mûsâ'ya verildiği gibi el, asâ, içinden su fışkıran taş, bulut, sözü edilen kurbağalar, haşarat, kan, tûfan ve benzeri hissi mucizeler⁸ verilmeli değil miydi?” Üçüncü yorum ise “Tevrat'ın Mûsâ'ya verildiği gibi Kur'ân da Muhammed'e toplu apaçık ve aleni olarak verilmeli değil miydi?” manasındadır.⁹ Kanaatimizce diğer başka âyetlerde hem Kur'ân'ın toplu indirilmesine hem de Hz. Peygamber'in çeşitli mucizeler göstermesine yönelik açık taleplerin bulunması buradaki ifadenin hepsi için anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) bütün bu görüşleri cem ederek ilgili ifadeyi yorumlamıştır.¹⁰ Ayrıca Nisâ 4/153 ve İsrâ 17/93 âyetlerinde inkârcı muhatapların Hz. Peygamber'e gökten bir kitap indirmesini istemeleri de bir açıdan Kur'ân'ın toplu indirilme talebi çerçevesinde yorumlanmıştır.¹¹ Keza Müddessir 74/52 âyetinde inkârcıların kendilerine açılmış sayfeler verilmesini talep ettiğinden bahsedilmektedir.¹² Neticede bu âyetler farklı yoruma muhtemel olsa da yukarıdaki Furkân 25/32 âyetinde Kur'ân'ın toplu indirilme talebi açıkça zikredilmektedir.

Araştırmamızın çerçevesi açısından bu noktada üzerinde durulması gereken husus ilgili âyetlerin nüzul ortamı ve bu talebi yapan kimselerin kimliğidir. Âlimler Müddessir 74/52, Furkân 25/32 ve Kasas 28/48 âyetlerinin mekkî olduğu hususunda hemfikirdir.¹³

⁷ Kur'ân Yolu (Erişim 10 Kasım 2023), el-Furkân 25/31-35.

⁸ Burada el-A'râf 7/133 âyetinde söz edilen mucizelere işaret edilmektedir.

⁹ bk. Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrül-kebir*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1423), 3/348; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Bâslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 8/174; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 24/605.

¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* 24/605.

¹¹ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmî li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), 6/6.

¹² Bu âyetin bir yorumuna göre müşriklerin önde gelenleri Hz. Peygamber'den; “Allah katından, her birimiz için özel yazılmış ve sana uymamızı emreden bir kitap ve belge getirmediğin sürece iman etmeyiz.” şeklinde talepte bulunmuş, ilgili âyette de onların bu talebinden söz edilmiştir. bk. Ebû Ca'fer et-Taberî, *Câmî'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 24/43.

¹³ İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayete göre Furkân sûresi mekkî olmakla birlikte 68-70 âyetleri Medine'de nazil olmuştur. bk. Mustafa İslamoğlu, *Kur'ân Sûrelerinin Kimliği* (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011), 231. Öte yandan Mukâtil'in verdiği bilgiye göre Kasas sûresinin 52-55 âyetleri Medine'de, 85. âyet ise hicret esnasında nazil olmuştur. bk. Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrül-kebir*, 3/334.

Nüzul sıralaması tertiplerine bakıldığında Müddessir ilk nazil olan mekkî sûrelerdendir. Furkân ve Kasas sûrelerinin ise birbirlerine yakın dönemlerde indirildiği görülmekte olup Furkân sûresinin orta/geç dönem, Kasas sûresinin ise son dönem mekkî sûrelerden olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴ Nitekim Kasas sûresi nüzul tertiplerinde genellikle İsrâ sûresinin öncesinde zikredilmektedir ki İsrâ olayından bahseden bu sûre hicretten hemen önce nazil olmuştur. Zaten İsrâ sûresinde 89-93 âyetlerinde de benzer şekilde inkârcıların Hz. Peygamber'den bazı mucizeler talep ettiklerinden bahsedilmektedir ki bunlardan biri de gökten ona bir kitabın indirilmesine yöneliktir. Buna göre Müddessir ve Nisâ âyetlerini hariç tutarsak Kur'an'ın toplu indirilme talebiyle ilişkili olan ya da olduğu düşünülen âyetlerin genellikle Hz. Peygamber'e diğer başka itirazların yapıldığı orta-geç Mekkî döneme denk geldiği görülmektedir. Zira bu dönemde Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu dini öğreti Mekke toplumu içerisinde yaygınlık kazanmaya başlamış, bu yayılmayı engellemek isteyen inkârcılar ise Kur'an'ın toplu nazil olmasının yanı sıra Hz. Peygamber'i zora sokacak çeşitli taleplerde bulunmuşlardır. Vahyin ilk anında ya da dönemlerinde inkârcıların buna benzer yoğun itirazlarda bulunmamalarının bu bağlamda değerlendirilmesi mümkündür. Diğer yandan Nisâ 4/153 âyetinde açık bir şekilde Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamber'den kendilerine gökten bir kitap indirmesini istedikleri belirtilmiştir. Fakat bu âyette Kur'an'ın toplu indirilme talebinden ziyade Râzî'nin de zikrettiği üzere inerken, bizzat görebilecekleri bir kitabın kendilerine indirilmesini talep ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁵ Âyetin devamında onların "Bize Allah'ı apaçık göster."¹⁶ diyerek zamanında atalarının Hz. Mûsâ'dan daha büyük bir talepte bulduklarının ifade edilmesi bu yorumu desteklemektedir.

Konuyla alakalı Nisâ âyetini hariç tutarak diğer âyetlerin mekkî oluşu dikkate alındığında buradaki doğal muhatapların müşrikler olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim müfessirlerin ilgili âyetler bağlamında naklettikleri rivayet ve görüşler bunu desteklemektedir. Söz gelimi Ferrâ (öl. 606/1210) Kur'an'ın toplu indirilme talebinin müşriklerin sözü olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Ayrıca İbn Abbâs'tan (öl. 68/687-88) Furkân 25/32 âyetinin nüzul sebebine dair şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Müşrikler şöyle dedi: Şayet Muhammed iddia ettiği gibi bir nebi ise Rabbi ona neden eziyet ediyor! Ona Kur'an'ı bir defada indirse ya! Oysa ona bazen bir âyet bazen iki âyet bazen de bir sûre indiriyor. Bunun üzerine Allah onların sözüne cevaben bu âyeti indirdi."¹⁸ Mâtürîdî'nin yer verdiği görüşe göre de Mekke halkı Hz. Peygamber'e gelerek onu zor durumda bırakmak için soru sorup şöyle diyorlardı: "Ey Muhammed sen gerçekten Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu mu iddia ediyorsun? Hadi o zaman Tevrat'ın Mûsâ'ya, İncil'in İsâ'ya, Zebûr'un ise Dâvûd'a toplu indirilmesi gibi sen de bize Kur'an'ı bir defada getirsen ya?"¹⁹ Dolayısıyla müfessirlerin genel kanaati buradaki muhatapların müşrikler olduğu yönündedir. Fakat başka bir rivayete göre böyle bir talepte bulunanlar müşrikler değil

¹⁴ Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi* (İstanbul: Kuramer, 2016), 58-103.

¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 11/153.

¹⁶ en-Nisâ 4/153.

¹⁷ Yahyâ el-Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yûsuf en-Necâfî vd. (Mısır: Dâru'l-Misriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.), 2/269.

¹⁸ Ebû Muhammed İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tîb (Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419), 8/2689.

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 8/23.

Yahudilerdir.²⁰ Gökkır ilgili çalışmasında bu rivayeti esas almış ve önceki ilahi kitapların nüzul keyfiyetine vakıf olmaları açısından bu talebin Yahudiler tarafından yapılmasını daha makul görmüştür.²¹

Kanaatimizce bazı rivayetlerde talepte bulunanların Yahudiler olduğunun söylenmesi, müşrikleri böyle bir soru sormaya yönlendirmeleri açısından düşünülebilir. Nitekim Kurtubî'nin (öl. 671/1273) Kelbî'den (öl. 146/763) naklettiği bir rivayete göre Kureyşli müşrikler Yahudilere adam yollayarak Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi hakkında onlara soru sormalarını istemişlerdir. Yahudiler de Hz. Peygamber'den bu şekilde talepte bulunmalarını müşriklere telkin etmiştir.²² Râzî de Yahudilerin Hz. Peygamber'den bu tür taleplerde bulunmalarını müşriklere emrettiğini zikretmiştir.²³ Benzer şekilde müşriklerin Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn, ruh gibi konularda Yahudilerin yönlendirmesiyle Hz. Peygamber'e soru sordukları bilinmektedir.²⁴ Zaten Mekke döneminde Hz. Peygamber'e yönelik bu türden itiraz ve taleplerin yaygın bir müşrik söylemi olarak tezahür ettiği görülmektedir. Dolayısıyla hem ilgili âyetlerin nüzul dönemi hem de kaynaklardaki rivayetler dikkate alındığında Kur'ân'ın toplu indirilmesi talebinde bulunanların bilhassa müşrikler olduğu anlaşılmaktadır.

2. Toplu Nüzul Talebiyle İlgili Âyetlerin Yorumu

Kur'ân'ın toplu indirilmesi talebiyle ilgili âyetlere getirilen yorumları dönemselsel olarak Bikâî öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayırabiliriz. Fakat bu ayrımla mutlak bir tarihsel dönemlendirmeden ziyade Bikâî öncesi hâkim olan geleneksel anlayış ile Bikâî'nin temsil ettiği düşünce kastedilmektedir. Zira Bikâî öncesi dönemdeki hâkim geleneksel düşünce sonrasında da varlığını devam ettirmiştir. Buna göre Bikâî, ilgili âyetlere dair getirmiş olduğu kapsamlı yorumlarla geleneksel anlayıştan radikal bir şekilde ayrılmış ve benimsediği görüşle kendisinden sonraki âlimleri etkilemiştir. Bu nedenle ilgili âyetlere dair müfessirlerin yorumları iki başlık altında incelenecektir.

2.1. Bikâî Öncesi Geleneksel Yaklaşım

Erken dönem tefsir kaynaklarına bakıldığında “Kur'ân ona bir defada indirilseydi ya!” sözü bağlamında “Mûsâ ve İsâ'ya indirildiği gibi” kaydının düşüldüğü görülmektedir.²⁵ Bu açıdan ilgili talebin önceki kitapların nüzul keyfiyetini bildirip bildirmediği tartışmasına girilmemekle birlikte toplu indirildiği hususunda bir kabulün hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada müfessirler önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetini tartışmaktan çok Kur'ân'ın peyderpey nazil olmasının hikmetlerine yoğunlaşmıştır. Söz gelimi Zeccâc'a (öl. 311/923) göre “Kur'ân ona bir defada indirilseydi ya!” sözü, “Kur'ân Muhammed'e neden parça parça iniyor ki?” manasına delalet eder. İşte ilgili âyetin hemen sonrasında gelen *كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا* ifadesi onların bu sorusuna

²⁰ Ebü'l-Hasen el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 4/144.

²¹ Gökkır, “Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'an-ı Kerim'in Peyderpey Nazil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir?”, 210.

²² Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/294.

²³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/605.

²⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21/493.

²⁵ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 3/233; Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/267; Ebü İshâk ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve'r-râbüh*, thk. Abdülcelil Abdüh Şelebî (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988), 4/66.

cevaben Kur'an'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmeti beyan etmektedir.²⁶ Mâtürîdî'ye göre de Kur'an'ın peyderpey nazil olmasının ve insanlara belli aralıklarda okunmasının temel maksadı, içerdiği hikmet ve manaların Hz. Peygamber'in kalbinde kolaylıkla kavranması ve yerleşmesidir. Bu maksadın gereği olarak vahiy, ortaya çıkan yeni olaylar ve ihtiyaçlara göre parça parça indirilmiştir. Böylece vahyin bir defada indirilmesine nispeten parça parça indirilmesi manalarının doğru bir şekilde anlaşılması, bilinmesi ve başka hadiselerle kıyasla değerlendirilmesi açısından hikmete daha uygundur.²⁷ Fakat Mâtürîdî Kur'an vahyi hususunda bu açıklamaları yaparken önceki kutsal kitaplar şayet toplu indirildiyse bu hikmet göz ardı mı edildi? Aksi halde onların toplu indirilmesini nasıl anlamak gerekir? gibi sorulara yönelik herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Ebü'l-Leys es-Semerkindî (öl. 373/983) de benzer izahlar yaparak vahyin emir ve yasaklarını Müslümanların kabul edip uygulaması kolay olsun diye parça parça indirildiğini belirtmiştir. Zira toplu bir şekilde indirilmiş olsaydı bu durum İsrâiloğulları'na ağır geldiği gibi Müslümanlara da ağır gelirdi.²⁸ Diğer yandan önceki kitaplardan farklı olarak Kur'an'ın peyderpey indirilmesi ile Hz. Peygamber'in ümmî olması arasında da bir ilişki kurulmuştur. Bu meseleyi müstakil bir çalışmada inceleyen Gökkr'a göre okuma yazma bilmemesi nedeniyle, vahyin Hz. Peygamber'e toptan değil parça parça ve yazılı olmayan bir şekilde inzal edildiğini ilk iddia eden kişi İbn Fûrek'tir (öl. 406/1015). Hatta ona göre önceki müfessirler böyle bir ilişkiye yönelik tek bir cümle dahi söylememişlerdir.²⁹ Ancak Mukâtil'in Kasas 28/48 âyetindeki لَوْلَا أَوْتِيْ مِثْلَ مَا أَوْتِيْ مُوسَى ifadesine "Mûsâ'ya verildiği gibi Muhammed'e (as) de Kur'an yazılı olarak topluca verilmeli değil miydi?"³⁰ şeklindeki yorumunda geçen "yazılı olarak" kaydı, erken dönemde Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmemesiyle Kur'an'ın peyderpey nazil olması arasında bir ilişki kurulduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle bu yorumda Kur'an'ın Hz. Peygamber'e topluca yazılı bir metin halinde verilmesine yönelik bir talepte bulunulduğunun söylenmesi peyderpey nüzulün Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmemesiyle ilişkili olduğunu ima etmektedir. Ayrıca İbn Atıyye (öl. 541/1147), İbn Fûrek'ten önce yaşamış Rummânî'ye (öl. 384/994) nispetle, -her ne kadar tefsirinin tahkik edilen kısmında ve diğer başka eserlerinde bu görüşü tespit edemediysek de- okuma yazma bilmeyen ümmî bir kimse olması nedeniyle Hz. Peygamber'e Kur'an'ın topluca indirildiğini açıkça söylemektedir.³¹ Fakat Gökkr'ın da belirttiği üzere böyle bir ilişki yaygın bir şekilde İbn Fûrek sonrasında kurulmaya başlanmıştır.

İbn Fûrek'e göre Tevrat okuma yazma bilen bir peygambere gönderildiği için yazılı bir şekilde topluca indirilmiştir. Kur'an'a gelince o okuma yazma bilmeyen ümmî bir peygambere gönderilmesi nedeniyle parça parça nazil olmuştur.³² Sa'lebî (öl. 427/1035) de yakın açıklamalarda bulunarak önceki kitapların yazan ve okuyan peygamberlere

²⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, 4/66.

²⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 8/24.

²⁸ Ebü'l-Leys es-Semerkindî, *Bahrü'l-ulûm* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1418), 2/537.

²⁹ Gökkr, "Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'an-ı Kerîm'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir?", 213.

³⁰ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, 3/348.

³¹ İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz* (Beirut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 4/209.

³² Ebû Bekr İbn Fûrek, *Tefsîru İbn Fûrek*, thk. Allâl Abdülkâdir (Suud: Câmî'atü Ümmî'l-Kurâ, 2009), 191.

gönderildiği için topluca, Kur'ân'ın ise okuma yazma bilmeyen bir peygambere indirilmesi sebebiyle parça parça indirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Kur'ân'da öncelik-sonralık gerektirmesi bakımından nâsîh-mensûh âyetlerin bulunması, çeşitli hususlar hakkında soru soran kimselere cevap verilmesi, muhatapların zamanla bazı yaptıklarının reddedilmesi ve mevcut yaşanan durumların tahkiye edilmesi gibi önceki müfessirlerin de zikrettiği benzer gerekçeler nedeniyle peyderpey nazil olduğunu ifade etmiştir.³³ Tûsî (öl. 460/1067) vahyin toplu indirilmesinde maslahatın dikkate alınması gerektiğine vurgu yaparak şöyle demiştir: “Maslahat Kur'ân'ın parça parça indirilmesini gerektiriyorsa onun toplu bir şekilde indirilmesi nasıl doğru olabilir ki!”³⁴ Zemahşerî'ye (öl. 538/1144) göre de şayet Kur'ân toplu indirilmiş olsa idi Hz. Peygamber'in onu aklında tutması çok zor olurdu. Zira o, okuma yazma bilmeyen ümmî bir peygamberdir. Bu nedenle vahyi sözlü olarak peyderpey almıştır. Oysa Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Dâvûd okuma yazma bilen kimselerdi. Dolayısıyla bu peygamberlerin vahyi yazılı bir şekilde topluca almaları kendileri için bir zorluk teşkil etmemiştir.³⁵ Râzî ilgili âyetleri yorumlarken önceki kitapların topluca indirildiğine işaret etmekle yetinmiş, bunun keyfiyetini ve mahiyetini tartışmamış, buna mukabil Kur'ân'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmetlere yoğunlaşmıştır.³⁶ Bu noktada önceki müfessirlerin görüşlerini de içeren sekiz hikmetten bahsetmiştir. Râzî âyetleri yorumlarken çok farklı tartışmalara ve açıklamalara yer vermesine rağmen ilgili âyetler bağlamında önceki kitapların nüzul keyfiyetini tartışmaması dikkat çekicidir.

Konuyla alakalı bazı müfessirler *inzâl* ve *tenzîl* kavramlarından hareketle önceki kutsal kitapların toplu, Kur'ân'ın ise peyderpey nazil olduğuna yönelik bir argüman geliştirmişlerdir. Zira Âl-i İmrân 3/3 âyetinde Kur'ân için نَزَّلَ, Tevrat ve İncil için ise أَنْزَلَ fiili kullanılmıştır. Buna göre *inzâl* toplu indirmeye, *tenzîl* ise peyderpey nüzule delalet eder.³⁷ Fakat inkârcıların Furkân 25/32 âyetinde Kur'ân'ın toplu indirilme talebinde bulunurken نَزَّلَ fiilinin kullanılması bu kuralla uyuşmamaktadır. Bu gibi yerlerde نَزَّلَ fiilinin أَنْزَلَ manasında kullanıldığı söylenerek buna cevap verilmiştir.³⁸ Ancak bir araştırmada erken dönem sözlük ve tefsir literatüründe bu iki kelime arasında böyle bir ayrımın yer verilmediği, bu ayrımın yaygınlaşmasında Râgıb el-İsfehânî (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) ve Zemahşerî'nin önemli bir etkisi olduğu tespitinde bulunulmuştur.³⁹ Bizim görebildiğimiz kadarıyla ise bu ayrımı tefsir literatüründe ilk olarak Sa'lebî yapmıştır. Bu tespitler son derece önemli olmakla birlikte önceki kutsal kitapların toplu indirilmesini

³³ Ebû İshâk es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002), 7/132.

³⁴ Ebû Ca'fer et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Habîb Kusayr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1399), 7/488.

³⁵ Ebû'l-Kâsım ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Mustafâ Hüseyin Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1987), 3/278.

³⁶ bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/457-560.

³⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 3/7; el-Ferra el-Beğavî, *Me'âlimu't-Tenzil*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 1/407; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/336.

³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/278.

³⁹ İshak Özgel, “Kur'an'ın Üç Aşamalı Nüzülü Anlayışının Lügavî Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Arayışlar* 3/5-6 (2001), 101.

böyle bir dilsel gerekçeye dayandırmak ilmi açıdan yeterli değildir. Kaldı ki bu iki kelimenin Kur'an'da birbirini yerine kullanıldığı malumdur. Nitekim müfessirler de bunun farkındadır. Örneğin Ebû Hayyân (öl. 745/1344) Hz. Peygamber'e indirilen vahiy için أَنْزَلَ fiilinin kullanıldığına işaret ederek bu iki kelimenin aynı manaya delalet ettiğini söyler, hatta bu görüşün aksini savunan Zemahşeri'ye karşı çıkar.⁴⁰ Ayrıca Âl-i İmrân 3/93 âyetinde Tevrat için de نَزَّل fiili kullanılmıştır. Kanaatimizce önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğu kabulünden dolayı özellikle Âl-i İmrân 3/3 âyetinde bu kelimeye “toplu nüzul” anlamı verilerek ilgili anlayış desteklenmeye çalışılmıştır.

Müfessirler genel itibariyle ilgili âyetler bağlamında önceki kitapların toplu gönderildiğine, buna karşın Kur'an'ın peyderpey nazil olmasına ve bunun hikmetlerine yoğunlaşmakla birlikte bu talebin hangi niyetle yapıldığına da işarette bulunmuşlardır. Söz gelimi Mâtürîdî Hz. Peygamber'i zora sokmak niyetiyle (فیتعتونه)⁴¹ inkârcıların bu talepte bulunduğunu zikretmiştir.⁴² Zemahşeri'ye göre ise bu talep, müşriklerin haktan saptıklarına ve Hz. Peygamber'e tâbi olmaktan nefretle uzak durduklarına delâlet eden taleplerinden ve itirazlarından biridir.⁴³ İbn Atıyye de Kureyş'in, Hz. Peygamber'e karşı yürüttükleri muhalefet sırasında böyle bir talepte bulduklarını vurgulamıştır.⁴⁴ Müfessirler yapılan talebin anlamına ve maksadına dair bu şekilde kayda değer açıklamalar yapmasına rağmen âyetteki talepten önceki kutsal kitapların toplu indirildiği sonucunu çıkarmışlardır.

İlgili âyete işaretle Kur'an'ın peyderpey nazil olmasına karşın önceki kitapların topluca nazil olduğu anlayışı Ulûmu'l-Kur'an eserlerinde de genel kabul görmüştür. Geleneksel anlayışı sürdüren Zerkeşi (öl. 794/1392) meseleyi daha ziyade Kur'an'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmetler etrafında incelenmiştir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmeyen ümmî birisi olması nedeniyle Kur'an'ı ezberlemesini kolaylaştırmak için vahyin peyderpey indirildiğini belirtmiştir. Buna karşılık “Kur'an bir bütün olarak indirilmiş olsaydı dahi Allah'ın kudreti açısından Hz. Peygamber'in onu bir defada ezberlemesi pekâlâ mümkündür.” şeklindeki itiraza; “Mümkün olan her şeyin gerçekleşmesi gerekli değildir.” diyerek dolaylı bir cevap vermiş, ardından Kur'an'ın parça parça indirilmesindeki diğer hikmetleri zikretmiştir.⁴⁵ Öte yandan Süyûtî (öl. 911/1505) benzer görüşleri benimsemekle birlikte meseleyi tartışmaya açmış ve ilk olarak Kur'an dışındaki semavî kitapların bir defada indirildiği görüşünün âlimler arasında meşhur olduğunu, hatta neredeyse bu hususta icmâ meydana geldiğini söylemiştir.⁴⁶ Süyûtî burada “neredeyse” kaydını düşmesi icmâ

⁴⁰ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, thk. Sitkî Muhammed Cemîl (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1999), 3/16. Kur'an için أَنْزَلَ ve نَزَّل fiillerinin kullanılması Kur'an'ın beytü'l-izze'ye topluca, oradan Hz. Peygamber'e ise peyderpey indirilmesine delalet ettiği söylenmiştir. Bu yaklaşımın eleştiri ve değerlendirmesi için bk. Özgel, “Kur'an'ın Üç Aşamalı Nüzülü Anlayışının Lügavî Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 89-114.

⁴¹ Şâmîle baskısında bu kelime فیتعتونه şeklinde yanlış yazılmıştır. bk. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 8/23.

⁴² Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Halil İbrahim Kaçar (İstanbul: Dâru'l-Mîzân 2007), 10/247.

⁴³ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/277.

⁴⁴ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, 4/209.

⁴⁵ Bedreddin ez-Zerkeşi, *Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1957), 1/231.

⁴⁶ Celâlüddin es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Mısır: el-Hey'etü'l-Misriyye, 1974), 1/152.

ifadesini mutlak olarak değil “âlimlerin genel ittifakı” manasında kullandığını göstermektedir. Zira Gökür'ın makalesinde bu kayda dikkat çekilmediğinden sanki Süyûtî'nin mutlak bir icmâdan söz ettiğİ anlaşılmaktadır. Bu minvalde geleneksel anlayışı çeşitli argümanlarla savunan ilk kişinin Süyûtî olduğunu söyleyebiliriz. Hatta geleneksel anlayışı desteklemek için olsa gerek bu konuda neredeyse icmâ olduğu belirtmiştir.

Süyûtî, kendi döneminde önde gelen bazı âlimlerin, geleneksel anlayışı reddettiğine işaret eder. Bu âlimler önceki semâvî kitapların toplu bir şekilde indirildiğine yönelik herhangi bir delilin bulunmadığını ileri sürerek onların da Kur'ân gibi peyderpey indirildiğini iddia etmiştir. Süyûtî'ye göre Furkân Sûresi'ndeki âyet ve bu âyetin nüzul sebebine yönelik nakledilen rivayetler geleneksel anlayışın doğru olduğuna delalet eder. Bu noktada o; “Kur'ân'da önceki kitapların topluca indirildiğini açıkça belirten bir delil yoktur. Zira bu görüş kâfirlerin söylediğİ sözün takdirine/yorumuna dayanır.” şeklindeki itirazı cevaplamaya çalışmıştır. Ona göre Allah'ın inkârcıların talebini reddetmeyerek Kur'ân'ın peyderpey iniş hikmetini beyan etmesi, birinci görüşün doğruluğuna delildir. Eğer bütün ilahi kitaplar peyderpey inmiş olsaydı Allah'ın onlara; “Bu Allah'ın daha önceki peygamberlere indirdiğİ kitaplardaki sünnetidir.”⁴⁷ şeklinde cevap vermesi daha uygun olurdu. Nitekim başka bir âyette müşriklerin; “*Dediler ki: Bu nasıl peygamber! Yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor.*”⁴⁸ şeklindeki talebine şöyle cevap verilmiştir: “*Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda dolaşırlardı.*”⁴⁹ Yine müşriklerin; “*Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?*”⁵⁰ sözüne, “*Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik.*”⁵¹ denilerek cevap verilmiştir. Süyûtî müşriklerin buna benzer taleplerine karşılık mevcut durumla önceki peygamberlerin durumunun aynı olduğunu belirten âyetleri örnek vermiştir. Buna mukabil Kur'ân'ın toplu indirilme talebine karşın ilgili âyette önceki kitapların nüzul keyfiyetine dair açık bir beyanda bulunulmaması ve bu talebin reddedilmemesi, onların toplu indirildiğine işaret ettiğİ söylemiştir.⁵² Ayrıca Süyûtî Tevrat'ın topluca indirildiğini gösteren bazı rivayetler zikretmiştir. İbn Abbâs'tan naklettiğİ bir rivayete göre Tevrat, Hz. Mûsâ'ya zümürten yedi levha halinde verilmiştir. Bu levhalarda her şeyin açıklaması ve tavsiyesi mevcuttur. Hz. Mûsâ Sînâ Dağ'ından bu levhalarla döndüğünde İsrâilîoğulları'nın buzağıya ibadet ettiklerini görmüştür. Sinirlenip elindeki levhalarını yere atınca levhalar parçalanmıştır. Yüce Allah da toplam yedi tane olan bu levhalardan altısını çekip almış, bir tanesini Hz. Mûsâ'nın yanında bırakmıştır.⁵³ Neticede, Süyûtî'nin isim vermeden zikrettiğİ kendi dönemindeki önde gelen bazı âlimler hariç, müfessirlerin geneli ilgili âyetlerin, önceki kutsal kitapların topluca nazil olduğuna dair bir yargı bildirdiğini söylemiştir. Bunun yanı sıra müfessirler, kâfirler tarafından yapılan itirazın inkârcı bir polemik olduğuna işaretle bulunmasına karşın meseleyi daha çok Kur'ân'ın peyderpey nazil olmasının hikmetleri çerçevesinde ele almıştır. Şimdi Süyûtî'nin istisna ettiğİ görüşe ve bu görüşü benimseyen âlimlerin yaklaşımına geçebiliriz.

⁴⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, 1/153.

⁴⁸ el-Furkân 25/7.

⁴⁹ el-Furkân 25/20.

⁵⁰ el-İsrâ 17/94.

⁵¹ Yûsuf 12/109.

⁵² Süyûtî, *el-İtkân*, 153-154.

⁵³ Süyûtî, *el-İtkân*, 1/155.

2.2. Bikâî'nin ve Sonraki Dönem Âlimlerin Yaklaşımı

İlgili âyetler bağlamında önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetinin geç dönemde tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Nitekim Süyûtî'nin Kur'an dışındaki kitapların toplu indirildiğine dair neredeyse icmâ olduğunu söylemesi, bu meselenin kendi dönemine kadar tartışılmadığını göstermektedir. Zaten Süyûtî isim vermeden kendi döneminde önde gelen bazı âlimlerin bu genel görüşü kabul etmediğini belirtmiş ve bu yüzden meseleyi geleneksel anlayıştan yana tartışma ve savunma ihtiyacı duymuştur. Çünkü Süyûtî öncesinde, Kur'an dışındaki ilahi kitapların toplu nazil olduğunu söyleyen âlimler bu görüşü delillendirerek tartışmamışlardır. Tefsir eserleri incelendiğinde burada Süyûtî'nin eleştirdiği kişinin kendisiyle hemen hemen aynı dönemde yaşayan Bikâî olduğu ya da onun temsil ettiği görüşü hedef aldığı anlaşılmaktadır. Zira ilgili âyetlerden hareketle bu meseleyi esaslı ve detaylı bir şekilde tartışan ve önceki kutsal kitapların toplu bir şekilde indirildiği yönündeki geleneksel anlayışa karşı çıkan ilk âlim Bikâî'dir. O, Kur'an'ın peyderpey nazil olmasının hikmetlerine dair müfessirlerin açıklamalarına benzer izahlarda bulunsa da önceki kitapların toplu nazil olduğu kabulünü tartışmaya açmış ve bunu reddetmiştir. Bu tartışmayı daha ziyade Tevrat üzerinden yürütmüştür. Kanaatimizce bunun nedeni, önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetine dair kabulün Tevrat üzerinden oluşturulmuş olmasıdır.

Bikâî Nisâ 4/153 âyeti bağlamında Yahudilerden Ka'b b. Eşref ve Fenhâs b. Âzûrâ'nın yalan uydurarak Hz. Peygamber'den; "Eğer sen peygambersen hadi bize Hz. Mûsâ'nın getirmiş olduğu kitap gibi gökten indirilmesine açıkça şahit olacağımız toplu bir kitap getir." şeklinde talepte bulunduğunu zikretmiştir.⁵⁴ Bikâî'ye göre bu talep, bazı Yahudilerin Hz. Peygamber'e ve getirdiği vahye düşmanlık ve kıskançlık yaparak İslam ehlinde olanların aklını karıştırmak ve onları yanlıya düşürmek için ortaya attıkları bir yalandan ibaret olup herhangi bir aslı yoktur. Onların akılları Kur'an'ın Allah katından indirilmiş mucize bir kitap olduğuna şahitlik etmesine rağmen düşmanlıkları ve hasetleri bu gerçeği örtmüştür.⁵⁵ Nitekim inkârcılar benzer şekilde Allah'ın vahdaniyetine ve diğer yüce sıfatlarına dalalet eden açık delilleri de görmezlikten gelmiş ve Kur'an'ın Allah'ın vahyi olduğunu kabul etmedikleri için ortaya böyle bir şüphe atmışlardır.⁵⁶ Bu noktada Bikâî'ye göre onların temel itirazı Kur'an'ın peyderpey ya da topluca nazil olmasına değil, Allah'ın bir mucizesi olarak Hz. Peygamber'e gönderilmesine yöneliktir. Bu açıdan Kur'an'ın toplu ya da peyderpey nazil olması arasında onların itirazı açısından bir fark yoktur. Dolayısıyla da âyette önceki kitapların toplu indirildiğine dair bir işaret bulunmaz.⁵⁷ Hatta bu taleplerine karşılık Allah, ilgili âyetlerde onların yalancı olduğuna işaret ederek onları kınamış, itirazlarını çürütmüş, Allah ve resulünü inkâr ettiklerini belirterek tuzaklarına karşı uyarıda bulunmuştur. Bu minvalde Bikâî inkârcıların, Kur'an'ın icazı ve Allah'ın kelamı olduğu gerçeği karşısında aciz kaldıkları için Hz. Peygamber'i zora sokacaklarını düşündükleri bu türden komplolara ve tuzaklara yöneldiğini zikretmiştir.⁵⁸

Bikâî inkârcı muhatapların tutum ve davranışları bakımından Kur'an'ın toplu indirilmesine yönelik taleplerinin Hz. Peygamber'i zora sokmak ve insanların akıllarını

⁵⁴ Ebû'l-Hasen el-Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübil-âyât ve's-süver* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 5/454.

⁵⁵ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 13/379.

⁵⁶ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 13/380.

⁵⁷ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 13/383.

⁵⁸ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 5/454.

karıştırmak için ortaya attıkları bir yalandan ibaret olduğunu söyledikten sonra Tevrat bağlamında önceki kitapların toplu indirildiği iddiasını tartışmıştır. O, insanlardan pek çoğunun zannettiğinin aksine önceki kitapların toplu bir şekilde indirilmediğini vurgulamıştır. Ona göre ilgili âyetlerden önceki kitapların toplu indirildiğine dair bir sonuç çıkarmak mümkün olmadığı gibi böyle bir iddia da asılsızdır.⁵⁹ O bu iddiayı çürütmek için hem nakli deliller sunmuş hem de Tevrat'ın muhtevasını analiz etmiştir. Bikâî'ye göre kendi dönemindeki Yahudiler Tevrat'ın yaklaşık 20 küsur senede Hz. Mûsâ'ya gönderildiğini açıkça itiraf etmektedir.⁶⁰ Bu noktada Nisâ 4/153 âyetinde Hz. Peygamber'e vahyedildiği gibi önceki peygamberlere de vahyedildiğinin belirtilmesi, Kur'ân'ın nüzul keyfiyeti ile önceki vahiylerin nüzul keyfiyetinin aynı olduğuna işaret ettiğini söyleyen Bikâî⁶¹ bu çerçevede şöyle bir açıklama yapmıştır: “Sana bu Kur'ân'ı verdiğimiz gibi Tevrat'ta da emirleri, hükümleri ve sünnetleri beyan ettik. Onu bir hidayet ve rahmet kıldık. Ve Kur'ân'ı sana yirmi küsur yılda indirdiğimiz gibi Tevrat'ı Mûsâ'ya yaklaşık yirmi sene de indirdik –on sekiz sene olduğu da söylendi-.”⁶²

Bikâî Tevrat'ın muhtevasını analiz ederek peyderpey nazil olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ona göre Tevrat'ı okuyan hiç kimse peyderpey nazil olduğunu inkâr edemez. Zira Tevrat'ın muhtevasından bu durum açıkça anlaşılmaktadır.⁶³ Kur'ân'ın muhtevası ile Tevrat'ın muhtevası arasında bir benzerlik kuran Bikâî, bu noktada peyderpey nazil olduğunu göstermesi açısından Tevrat'taki hükümlerde de Kur'ân'daki gibi öncelik-sonralık, nasih-mensûh olduğunu belirtmiştir. Söz gelimi Kelbî'den naklettiği bir rivayete göre gizlice öldürülen bir kimse için kurban kesilmesi hususunda anlatılan kıssa hakkında o şöyle demiştir: “Bu, Tevrat'ta kasâme⁶⁴ hükmü indirilmeden önce geçerli idi.”⁶⁵ Bikâî Kur'ân'ın peyderpey indirilmesindeki hikmetler gibi önceki kutsal kitapların indirilmesinde de çeşitli hikmetlerin bulunduğunu, buna mukabil toplu indirilmesinin hikmete uygun olmadığını belirtmiştir. Özellikle ilahi hükümlerin peyderpey gelmesi onlardaki zorluğu hafiflettiğini, muhatapların onları uygulamasını, anlamasını, ezberlemesini ve onlara boyun eğmesini kolaylaştırdığını vurgulamıştır.⁶⁶ Dolayısıyla Allah önceki ümmetlere de maslahat gereği ve onları lütuflarıyla desteklemek için vahyini peyderpey indirmiştir. Bu açıdan Bikâî peygamberlerin peşi sıra gönderilmesi ile ilahi vahyin de peyderpey gönderilmesi arasında bir ilişki tesis etmiştir.⁶⁷

⁵⁹ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 13/384.

⁶⁰ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 13/383.

⁶¹ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 5/506.

⁶² Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 13/385.

⁶³ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 13/385.

⁶⁴ Kasâme, faili bilinmeyen cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tespit etmek için cinayetin işlendiği bölge insanlarının ya da maktulün yakınlarının yemin etmesini bildiren bir fıkıh terimidir. bk. Ali Bardakoğlu, “Kasâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/528-530. Kelbî'nin de belirttiği üzere bu uygulama Tevrat'ın Tesniye 21/1-9 bölümünde, faili meçhul olan cinayetlerde faili bulmak için daha önce bir işte çalışmamış ve boyunduruk altına alınmamış genç bir ineğin kesilmesi ve maktulün bulunduğu bölgeye en yakın şehirdeki ihtiyarlarının bu ineğin üzerinde ellerini yakayarak kan dökmediklerine ve gözlerinin o kişiyi görmediğine yemin etmesi şeklinde anlatılmaktadır. Nitekim onların bu uygulamasına el-Bakara 2/72-73 âyetlerinde de işaret edilmektedir. bk. Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 5/455.

⁶⁵ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 5/455.

⁶⁶ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 5/455.

⁶⁷ Bikâî, *Nazmü'd-düer*, 5/512.

Tevrat'taki pek çok anlatının onun peyderpey nazil olduğuna delalet ettiğini söyleyen Bikâî buna dair çeşitli deliller getirmiştir. Bunlardan biri, ikinci Kitap'ta (Çıkış) anlatıldığı üzere Kızıldeniz'den çıkıp İsrâiloğulları'na kudret helvası indirildikten sonra Allah'ın cumartesi günü çalışmayı onlara haram kılmasıdır.⁶⁸ Ayrıca cumartesi günü yasak kılındıktan bir yıl sonra bu yasağa uymayan kimseye ne yapılacağına dair vahiy nazil olmuştur. Zira Dördüncü Kitap'ta (Sayılar) anlatıldığı üzere İsrâiloğulları çölde dolaştığı esnada cumartesi günü odun toplayan bir adamla karşılaşmışlar ve onu alıp Hz. Mûsâ ve Hârûn'a götürmüşlerdir. Hz. Mûsâ da bu hususta ne yapacağına dair henüz vahiy nazil olmadığı için onu hapsedmiştir. Sonra Rab, Mûsâ'ya bu adamın askerlerin içinden çıkarılarak bir grup insan tarafından taşlanarak recmedilmesini emretmiştir.⁶⁹ Başka bir örnek Hz. Mûsâ Tur'dan döndükten sonra İsrâiloğulları'nın buzağıyı ilah edinmelerine sinirlenerek elindeki iki levhayı kırmış, ardından Allah onu uyarıp bunların yerine ona iki levha indirmiştir. Sonrasında da Hz. Mûsâ Kubbetü's-Sahra'yı inşa etmiş, Allah bunun hakkında onunla konuşmuştur.⁷⁰ Bu noktada Bikâî'ye göre Tevrat'taki olayların anlatım tarzı itibarıyla Rab sürekli olarak Mûsâ ile konuştuğu ve ona ne yapması gerektiğini bildirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Mûsâ Mısır'dan çıktıktan sonra Allah, İsrâiloğulları'nı alıp Kenan bölgesine gitmelerini ona emretmiştir.⁷¹ Ayrıca Allah Mûsâ ile konuşarak, kavminin yapmış olduğu günahlar sebebiyle o anda onları kınayan ve uyarıcı vahiyler indirmiştir. Örneğin kavmi şeytanlara kurban kesmeye ve putlara ibadet etmeye başladıklarında Allah'ın Mûsâ'ya Tevrat'ta şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Onlar putlara ibadet etmekle ve şeytanlara kurban kesmekle beni kızdırdılar."⁷² Bikâî'ye göre hem Kur'an'da hem de Tevrat'ta Allah'ın Hz. Mûsâ ile konuştuğunun belirtilmesi ona indirilen vahyin semadan yazılı bir kitap halinde toplu bir şekilde değil maslahat gereği sözlü olarak parça parça gönderildiğini gösterir.⁷³

Neticede Bikâî Tevrat'ın yaşanan olgulara ve muhataplarla gerçekleşen çeşitli diyaloglara bağlı olarak sebep-sonuç ilişkisi içinde sözlü olarak gönderildiğine yönelik örnekler vererek peyderpey nazil olduğunu göstermeye çalışmıştır. Buna karşılık Bikâî Tevrat'ın bazı bölümlerinin Hz. Mûsâ'ya toplu indirilmesini de mümkün görmüştür. Fakat ona göre ahit sandığında bulunun iki levha dışında Hz. Mûsâ'ya gönderilen vahiyler toplu bir şekilde indirilmiş değildir. Hatta bu iki vahyin dahi Hz. Mûsâ'ya Tûr Dağı'nda yazılı bir şekilde semadan indirildiğine yönelik kesin bir delil de yoktur. Bununla birlikte o, bu durumu Hz. Peygamber'e En'âm sûresi gibi bazı sûrelerin toplu bir şekilde indirilmesine benzetmiş ve buradan hareketle Tevrat'ın Hz. Mûsâ'ya toplu indirildiğini söylemenin yanlış olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Dolayısıyla Bikâî meseleyi çeşitli açılardan analiz ederek çoğu kişinin zannettiğinin aksine önceki kutsal kitapların da Kur'an gibi peyderpey nazil olduğunu ortaya koymuştur.

Bikâî'den sonra bu görüş ilmi çevrelerde tartışılmaya başlanmış ve bazı âlimler Bikâî'nin görüşünü tercih etmiştir. Bu görüşün yayılmasında Bikâî'nin önemli bir etkisi

⁶⁸ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003), Çık. 20:8-11.

⁶⁹ *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/508; Say.15:32-36.

⁷⁰ *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/508; Çık. 19-20, 24:12-18, 31:18, 32:15-16.

⁷¹ *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/510.

⁷² *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/509; 2. Kr. 22: 51-53.

⁷³ *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/507.

⁷⁴ *Bikâî*, *Nazmü'd-dürer*, 5/508.

bulunmaktadır. Çünkü bu görüşü tercih eden âlimler Bikâî'nin kullandığı argümanlara benzer argümanlar kullanmışlardır. Örneğin Âlûsî'nin (öl. 1270/1854) İbn Kemâl'e nispet ettiği görüşe göre Tevrat 18 yılda peyderpey nazil olmuştur. Zira Tevrat'ın nasları/ıfadeleri onun parça parça nazil olduğuna dalalet eder. Zaten kitap ve sünnette de bunun aksine delalet eden kesin bir delil yoktur.⁷⁵ Fakat İbn Kemâl'in (öl. 940/1534) tefsiri incelendiğinde böyle bir görüş tespit edilememektedir. Öte yandan Şehâbeddîn el-Hafâci (öl. 1069/1659) bu görüşü isim vermeden bazı âlimlere nispet etmiştir.⁷⁶ Bu görüş günümüzde daha fazla revaç bulmuştur. Örneğin Reşîd Rızâ (1865-1935),⁷⁷ İzzet Derveze (1888-1984)⁷⁸ ve İbn Âşûr (1879-1973)⁷⁹ gibi âlimler Bikâî'nin değerlendirmelerine benzer açıklamalarda bulunarak önceki kutsal kitapların peyderpey nazil olduğunu söylemiştir. Söz gelimi Reşîd Rızâ'ya göre pek çok eserde Tevrat'ın Hz. Mûsâ'ya tek bir vakitte topluca indirildiği ifade edilmiştir. Benzer yorum İncil için de yapılmıştır. Âlimler bu görüşlerini ilgili âyetlerde Kur'ân'ın toplu indirilmesine yönelik Yahudilerin talepte bulunmalarına dayandırmıştır. Oysa âyetin zahirine göre Yahudiler kendilerini ikna etmek için bir delil bulma niyetiyle değil; küfürde inat etmek, Hz. Peygamber'i aciz bırakmak, Müslümanları aldatmak ve kandırmak için bu tür isteklerde bulunmuştur. Reşîd Rızâ'ya göre Yahudilerin elindeki Tevrat'ın sadece on emrin yazılı olduğu iki levhanın Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya topluca indirildiği bilinmektedir. Hz. Mûsâ Tûr'dan bu iki levha ile döndüğünde kavminin buzağıya ibadet ettiklerini görmüş ve sinirlenip elindeki bu levhaları yere atıp kırmıştır. Sonra Allah ona taştan iki levha yapmasını ve bu on emri onlara yazmasını emretmiştir. Dolayısıyla Reşîd Rızâ Tevrat'ta yer alan bu on emrin dışındaki hükümlerin Hz. Mûsâ'ya yazılı bir biçimde toplu olarak indirilmediğini, bilakis peşi sıra farklı vakitlerde vahyedildiğini, bu söylemin ise inkârcı bir stratejiden ibaret olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

3. Toplu Nüzul Talebiyle İlgili Yorumların Değerlendirilmesi

Klasik dönemde toplu nüzul talebinin Hz. Peygamber'i zora sokacak inkârcı bir strateji olduğuna işaret edilmekle birlikte önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğu kabulü hâkimdir. Süyûtî'nin bu hususta neredeyse icmâ oluştuğunu söylemesi, bu hâkim kabulü yansıtmaktadır. Bikâî'ye kadarki süreçte âlimler önceki kutsal kitapların nüzul keyfiyetine yönelik bir tartışmaya girmeden Kur'ân'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmetlere yoğunlaşması dikkat çekicidir. Öyle ki cinlerin varlığı gibi gelenekte kabul gören pek çok meseleyi enine boyuna tartışan Râzî dahi bu konuyu tartışmamıştır.⁸¹ Öte yandan Rebî' b. Enes'ten (öl. 139/757) nakledilen bir rivayete göre Mûsâ'ya indirilen Tevrat'ın yetmiş deve yükü ağırlığında olduğu, onun bir parçasının bir senede okunduğu ve sadece Mûsâ, İsâ, Üzeyr ve Yûşa'nın Tevrat'ın tamamını okuduğu

⁷⁵ Şehâbeddîn el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Ali Abdulbârî Atıyye (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 10/16.

⁷⁶ Şehâbeddîn el-Hafâci, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî* (Beirut: Dâru Sâdır, ts.), 6/420.

⁷⁷ M. Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr* (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990), 6/11.

⁷⁸ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1383), 3/82.

⁷⁹ Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, 1984), 19/18.

⁸⁰ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 6/11.

⁸¹ bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 1/79.

nakledilmiştir.⁸² Zemaşerî dahi Mûsâ'ya bir anda bu hacimde vahyin indirilmesini nasıl anlamak gerektiğini, Mûsâ'nın bu ağırlıkta bir malzemeyi Tûr'dan nasıl indirdiğini, insanların okumakta ve taşımakta aciz kaldığı bu büyüklükte bir vahiyyle nasıl muhatap olduğunu sorgulamamış ve ilgili rivayeti zikretmekle yetinmiştir.⁸³

Kanaatimizce bunun önemli bir nedeni, önceki kutsal kitapların toplu indirildiği kabulünün, Kur'an'ın onlardan farkına, üstünlüğüne ve ilahi kaynaklı oluşuna delalet eden elverişli ve işlevsel bir araç olarak görülmesidir. İlgili âyetler bağlamında müfessirlerin önceki kutsal kitaplardan farklı olarak Kur'an'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmetlere yoğunlaşması buna işaret etmektedir. Bundan dolayı olsa gerek ilahi hikmet gereği Kur'an'ın toplu inmesinin insanların maslahatına daha uygun olduğu belirtilmesine karşılık önceki kutsal kitapların nüzulünde bu hikmete göre hareket edilmemesinin nedenleri sorgulanmamıştır. Bir yönüyle bakıldığında müfessirlerin meseleyi Kur'an ekseninde izah etmesi âyetlerin bağlamına daha uygundur. Zira konuyla alakalı âyetlerin doğrudan önceki kitapların nüzul keyfiyetiyle değil, Kur'an'ın Allah tarafından gönderilen ilahi bir vahiy olmasıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Fakat buradaki sorun inkârcıların bu taleplerinden hareketle önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğuna dair genel bir yargının oluşturulması ve bunun sorgulanmamasıdır. Hâlbuki Kur'an'da doğrudan bu yargıya imkân verecek bir ifade geçmediği gibi Tevrat'ın muhtevasının da bu yargıyı doğrulamadığı görülmektedir. Zaten âlimler önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğu kanaatini büyük oranda Hz. Mûsâ'ya indirilen Tevrat üzerine inşa etmişlerdir. Bu noktada dikkat çekici olan husus önceki kitapların toplu indirildiğine delil gösterilen rivayetlerin genelde Tevrat'la özelde ise Mûsâ'nın Sînâ'da aldığı vahiy ve levhalarla ilişkili olmasıdır. Nitekim bu rivayetlerin bir kısmında Hz. Mûsâ'nın bu levhalarla kavminin yanına gelip onları buzağıya ibadet eder halde bulduğu, sinirlenip levhaları yere attığı anlatılmaktadır.⁸⁴ Bu durum önceki kutsal kitapların toplu indirildiği algısının Yahudi kültüründe "Sînâ Dağı Vahiyi" olarak bilinen olguyla ilişkili olduğu tespitini güçlendirmektedir.⁸⁵ Zira İslami kaynaklarda Tevrat'ın toplu nazil olduğuna delil gösterilen rivayetlerdeki bu olay Tevrat'ta daha detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Şöyle ki İsrâiloğulları Mısır'dan çıktıklarında bir süre çölde konaklamış, bu esnada Hz. Mûsâ Sînâ Dağı'nda Allah'tan on emir içeren iki levha almış, sonra kavmine geri döndüğünde onların bir buzağıya ibadet ettiklerini görmüş ve buna sinirlenip iki levhayı kırmıştır. Daha sonra Allah iki levha daha yontmasını ve bu emirleri onlara yazmasını Hz. Mûsâ'ya emretmiş, o da bu emri yerine getirmiş ve bu levhaları ahit sandığına yerleştirmiştir.⁸⁶

Tevrat'ta anlatılan bu hadise ile Süyûtî'nin önceki kitapların peyderpey indirildiğine dair delil gösterdiği rivayetler arasında bir örtüşme söz konusudur. Buna göre önceki kitapların toplu nazil olduğuna yönelik kabulün Hz. Mûsâ'ya Sînâ Dağı'nda verilen on emre dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Sînâ Dağı buluşması ve Hz. Mûsâ'nın Sînâ Dağı'nda

⁸² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 13/126.

⁸³ Zemaşerî, *el-Keşâf*, 2/158.

⁸⁴ Hatta Süyûtî Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın levhalarından söz eden âyetleri de Tevrat'ın toplu nazil oluşuna delil göstermiştir. bk. Süyûtî, *el-İtkân*, 1/154-155.

⁸⁵ Gökkır, "Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'an-ı Kerim'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir?", 211.

⁸⁶ bk. Çık. 19-20, 24:12-18, 31:18, 32:15-16; Yas. 5:1-22, 9:17.

aldığı bu vahiy Yahudi dininde önemli bir yere sahip olması ve burada Mûsâ'ya verilen on emrin bir anlamda Tevrat'ın genel ilkelerini ve özünü bildirmesi hem Yahudiler içerisinde hem de İslam âlimlerinde böyle bir algının oluşmasına sebebiyet vermiş olabilir. Bu açıdan geleneksel Yahudi düşüncesinde Tevrat'ın Mûsâ'ya bir bütün olarak Sînâ'da verildiğine dolayısıyla onun Allah'tan geldiğine, benzersiz ve her harfinin doğru olduğuna inanılır.⁸⁷ Hatta Rabbâni Yahudi gelenekte sadece Tevrat'ın değil sözlü vahiy temsil eden Talmud ve Mişna'nın da Sînâ Dağı buluşmasında bir defada Hz. Mûsâ'ya verildiği kabul edilmektedir.⁸⁸ Fakat bazı Rabbiler'in bu anlayışa karşı çıktığı, Allah'ın Sînâ Dağı buluşmasında sadece genel ilkeleri Mûsâ'ya vahyettiği, bunların da on emirden ibaret olduğu söylemiştir.⁸⁹ Tevrat'ın muhtevasından örnekler vererek konuya dair değerlendirmelerde bulunan Baki Adam'a göre de Tevrat'ın Mûsâ'ya bir defada indirildiğini iddia etmek zorlama bir te'vildir.⁹⁰ Ayrıca bir araştırmada asıl etkileyici ve önemli an Mûsâ'nın Sînâ Dağı'nda aldığı ilk vahiy olmakla birlikte Tevrat'ın Mûsâ'ya çölde geçirdiği süre boyunca vahyedildiği belirtilmiştir.⁹¹

Müşriklerin Kur'ân'ın toplu inişine yönelik talepte bulunmaları onlar açısından iki argümana dayanmış olabilir. Birincisi Yahudilerin etkisiyle bu yönde bir kutsal kitap telakkisine sahip olmaları mümkündür. Zira Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki Yahudilerin Rabbâni geleneğe bağlı olarak Tevrat'ın toplu gönderildiği inancını benimsemeleri muhtemeldir. İkincisi ise hali hazırda inkârcıların kendilerinin de imkân vermediği bir şeyle, Hz. Peygamber'i zora sokacak talepte bulunmaları da olasıdır. Bu ikinci ihtimal bu söylemin inkârcı bir strateji ve polemik olmasına daha uygundur. Bununla birlikte daha önce işaret ettiğimiz gibi müşrikleri bu yönde bir itirazda bulunmaya Yahudilerin teşvik ve tahrik ettiği anlaşılmaktadır. Fakat her halükarda Kur'ân'ın toplu indirilme talebinin altında Hz. Peygamber'i aciz bırakma düşüncesi yatmaktadır. Nitekim daha önce işaret ettiğimiz üzere Zemahşerî ve diğer bazı âlimler her ne kadar önceki kitapların nüzul keyfiyetini tartışmasa da bu talebin, inkârcıların kendi haklılıklarını pekiştirmek ve Hz. Peygamber'i zora sokmak amacıyla öne sürdükleri itirazlardan biri olduğunu vurgulamıştır. Öyle ki Zemahşerî bu talebin, altından herhangi bir fayda bulunmayan anlamsız ve gereksiz bir tartışmadan ibaret olduğunu söylemiştir. Ona göre Kur'ân'ın bir defada ya da peyderpey nazil olması mucize olmasını ve muhataplar için delil teşkil etmesini değiştirmez.⁹² Zaten Kur'ân'ın toplu indirilme talebi ilahi bir bildirim değil, inkârcıların sözü olarak tahkiye edilmektedir. Bu bakımdan özellikle Mekke döneminde müşrikler hem Kur'ân'ın kaynağına hem de muhtevasına yönelik bir şekilde Hz. Peygamber'i zora sokacak çeşitli itirazlarda ve taleplerde bulunmuşlardır. Öyle ki Kur'ân'ın toplu indirilme talebinin açıkça zikredildiği Furkân sûresinde müşriklerin Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in uydurduğuna, başkalarına

⁸⁷ Dan & Lavinia Cohn-Sherbok, *Yahudiliğin Kısa Tarihi*, çev. Bilal Baş (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 24.

⁸⁸ Buna göre Sînâ Dağı'nda biri yazılı diğeri sözlü olmak üzere Mûsâ'ya iki tür vahiy verilmiştir. Tevrat yazılı, Talmud ise sözlü vahiy temsil etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 91-106.

⁸⁹ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat (Mahiyeti, Tahrifi ve Yahudi Tarihindeki Yeri)* (Ankara: Seba Yayınları, 1997), 55.

⁹⁰ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 73-75.

⁹¹ Paul Morris, "Torah Min Hashamayim in Orthodox Theology Disputes, Debates And Discourse", *Journal of Modern Jewish Studies* 14 (2015), 27.

⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/278.

yazdırdığına, birilerinin bu hususta ona yardım ettiğine ve Kur'an'ın sabah akşam kendisine okunan masallardan ibaret olduğuna yönelik itirazlara yer verilmiştir.⁹³ Ayrıca Hz. Peygamber'in yemek yiyen ve çarşı-pazarda dolaşan bir peygamber olmasına hayret ederek ona bir melek indirilmesini, uyarıcılık görevini bu melekle icra etmesini ya da bir hazine verilmesini ve zahmetsizce yiyip içtiği bir bahçe sahibi olmasını ondan talep etmişlerdir.⁹⁴ Bu âyetlerin ardından Allah, onların bu tür meseller getirerek sapıttıklarını ve bu gidişle de doğru yola erişemeyeceklerini belirtmiştir.⁹⁵ Müşriklerin buna benzer talepleri İsrâ 17/89-93 âyetlerinde de zikredilmektedir. Keza çeşitli âyetlerde Kur'an'ın ön gördüğü yeniden dirilişi kabul etmemek için çürümüş kemiklerin nasıl diriltileceği üzerinden Hz. Peygamber'le polemige giriştikleri anlatılmaktadır.⁹⁶ Nitekim onların bu söyleminin de Hz. Peygamber'i cevapsız ve aciz bırakacaklarını düşündükleri bir polemikten ibaret olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷

Bazı âyetlerde inkârcıların beşer üstü peygamber taleplerine cevaben Hz. Peygamber'in beşer olması, yemek yemesi, çarşı ve pazarda dolaşması gibi mevcut durumuyla önceki Peygamberlerin durumunun aynı olduğu belirtilirken diğer bazılarında ise onların talepleri cevapsız bırakılmıştır. Bu minvalde Furkân 25/32 âyetindeki *لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً* ifadesiyle yine aynı sûrede geçen "Ona bir melek indirilmeli ve kendisiyle birlikte o melek de uyarıcılık görevi yapmalı değil miydi?"⁹⁸ âyeti ile mukayese edilebilir. Bu âyetler arasında, yapılan itirazın epistemik temelden yoksun olması ve muhatapların taleplerinin cevapsız bırakılması itibarıyla bir benzerlik kurulabilir. Buna göre inkârcıların ikinci âyetteki taleplerinden hareketle önceki peygamberlerden her birinin yanında uyarıcı bir melek bulunduğuna yönelik bir genelleme yapmak ve yargıya varmak nasıl yanlışsa birinci âyetten hareketle de önceki kutsal kitapların toplu indirildiği sonucuna varmak yanlıştır. Kanaatimizce samimi bir sorgulama amacı taşımayan bu tür talepler, ilahi irade tarafından ciddiye alınmamıştır. Nitekim müşriklerin fitne çıkarmak için, gaybdan söz eden bazı âyetlere yönelik de itirazda buldukları görülmektedir. Söz gelimi cehennemdeki Zakkûm ağacından bahseden âyetler nazil olunca Ebû Cehil; "Muhammed bu ağaçla mı bizi tehdit ediyor! Oysa bizim bildiğimiz zakkum, hurma ile kaymaktan yapılmış bir yiyecektir. Ayrıca ağaç ateşte yetişir mi hiç!" diyerek itirazda bulunmuştur. Bu itiraz üzerine "Bu mu daha iyi bir ikramdır, yoksa zakkum ağacı mı? Biz o zakkumu, zalimler için bir fitne aracı yaptık."⁹⁹ âyetleri nazil olmuştur.¹⁰⁰ Keza cehennemdeki on dokuz melekten söz eden Müddessir 74/30 âyeti nazil olduğunda Ebû Cehil şöyle demiştir: "Vay anneleri kendilerini kaybedesi Kureyşliler! İbn Ebî Keşşe'nin cehennem zebanilerinin sayısının on dokuz olduğunu haber verdiğini işitiyorum. Sizin sayınız ise çoktur. Sizden on kişi, zebanilerden birine güç yetirmekten âciz misiniz?"¹⁰¹ Bunun üzerine nazil olan Müddessir 74/31 âyetinde meleklere sayısının

⁹³ el-Furkân 25/4-5.

⁹⁴ el-Furkân 25/7-8.

⁹⁵ el-Furkân 25/9.

⁹⁶ el-İsrâ 17/49; el-Mu'minûn 23/82; Yâsin 36/78; es-Sâffât 37/16,53; el-Vâkıa 56/47; en-Nâziât 79/11.

⁹⁷ Şevket Kotan, "Kur'an'da Cahiliye Araçlarında Ahiret İnancı", *Cahiliye Araçlarının Ahiret İnancı*, ed. Mehmet Mahfuz Söylemez (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 84.

⁹⁸ el-Furkân 25/7.

⁹⁹ es-Sâffât 37/62-63.

¹⁰⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 17/484.

¹⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14/79.

kâfirler için fitne kılındığı zikredilmiştir. Hatta bu yüzden olsa gerek Hz. Peygamber kendisine gereksiz soru sorulmaması hususunda hassas davrandığı ve gereksiz soru soranları uyardığı anlaşılmaktadır.¹⁰²

Bu âyetler, inkârcı muhatapların işi yokuşa sürmek için çeşitli bahaneler uydurduklarını göstermektedir. Nitekim bir âyette talep ettikleri gibi melekler indirilse, ölümler kendileriyle konuşsa ve bütün istedikleri toplanıp karşlarına getirilse dahi iman etmeyecekleri beyan edilmiştir.¹⁰³ Diğer bir âyette ise her türlü mucizeyi görseler bile iman etmeyecekleri vurgulanmıştır.¹⁰⁴ İnkârcıların Kur'ân'ın toplu indirilme talebi de benzer bir tutumu yansıtmaktadır. Zira bir âyette şöyle buyrulmuştur: “Şayet sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik ve onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, “Bu apaçık bir büyü, başka bir şey değil” derlerdi.”¹⁰⁵ Dolayısıyla inkârcılar Kur'ân'ın toplu indirilme talebinde bulunurken her hâlükârda iman etmeyecekleri anlaşılmaktadır. Buna göre iman etmemek için bahane bulmak, sözde kurnazlık yapmak ve çeşitli hilelere başvurmak suretiyle Hz. Peygamber'i aciz bırakacaklarını düşündükleri hususlarda ondan çeşitli taleplerde bulunmuşlardır ki bunlardan birisi de Kur'ân'ın toplu indirilmesine yöneliktir. Bu noktada vahiy onların önceki kitapların nüzulüne yönelik algılarına iltifat etmemiş, muhatapların dikkatlerini asıl mesele olan Kur'ân'ın ilahi oluşuna çekmiştir. Bu anlatım tarzı, Kur'ân'ın üslup özelliklerinden biri olup *Üslûb-i Hakîm* kapsamında değerlendirilebilir. Zira bir yönüyle *Üslûb-i Hakîm*, inkârcıların buldukları durumu meşrulaştırmak ve davet edildikleri şeyi reddetmek için sundukları talep ve itirazlara, umduklarından farklı biz sözle Allah'ın cevap vermesi şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁶

Sonuç

Bu araştırmada, inkârcıların nüzul dönemindeki itirazlarından biri olan Kur'ân'ın toplu indirilme talebi, ilgili âyetlerin bağlamı ve gayesi açısından analiz edilerek, bu talebin önceki semavi kitapların toplu indirildiğine yönelik bir yargı bildirip bildirmediği incelenmiştir. Buna göre erken dönemden itibaren müfessirler, bu talebin Hz. Peygamber'i zora sokacak inkârcı bir strateji olduğunu vurgulamasına rağmen bu söylemden hareketle önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine dair genel bir yargı çıkarmışlardır. Öte yandan Bikâî ile birlikte bu yargının tartışılmaya başlandığı görülmüştür. Önceki kutsal kitapların toplu nazil olduğu kabulünün büyük oranda Tevrat'ın nüzulüne hatta Hz. Mûsâ'nın Sînâ Dağı vahiyine dayandırıldığı anlaşılmıştır. Nitekim bu kabulü doğru bulmayan Bikâî konuyu Tevrat ve Hz. Mûsâ'nın Sînâ Dağı'nda aldığı vahiy üzerinden tartışmıştır.

Kanaatimizce, toplu nüzul talebinin erken dönemden itibaren inkârcı bir söylem ve strateji olduğu vurgulanmasına rağmen önceki kutsal kitapların toplu indirildiğine

¹⁰² Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber haccın farz kılındığını söyleyince bir adam “Her yıl mı?” diye sormuş, Hz. Peygamber cevap vermemiş, bunun üzerine adam üç defa bunu tekrar etmiştir. Akabinde ise Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Sizi serbest bıraktığım hususlarda beni bırakın. Zira sizden öncekiler peygamberlerine karşı çıktıkları ve çokça soru sordukları için helak olmuştur.” bk. Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 2/70.

¹⁰³ el-En'âm 6/111.

¹⁰⁴ el-En'âm 6/25.

¹⁰⁵ el-En'âm 6/7.

¹⁰⁶ Detaylı bilgi için bk. Davut Ağbal, “Üslûb-i Hakîm ve Kur'ân Belâğatındaki Yeri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/20 (2020), 1015-1040.

yönelik yaygın bir kabulün oluşmasında bazı teolojik kaygıların etkili olduğu söylenebilir. Kur'ân'ın önceki kitaplardan farklı, üstün ve ilahi kaynaklı olduğunu temellendirme çabasına dayandığı düşünülen bu teolojik kaygılar, aynı zamanda önceki kitapların toplu indirildiğine dair kabulü sorgulamaktan kaçınmaya da neden olmuştur. Müfessirlerin ilgili âyetler bağlamında Kur'ân'ın peyderpey nazil olmasındaki hikmetlere yoğunlaşmasına mukabil önceki kitapların toplu nazil olmasının ilahi hikmet açısından nasıl anlaşılması gerektiğini cevapsız bırakmaları bunun bir göstergesidir. Ayrıca bu kabulün sorgulanmamasında Yahudi Rabbâni gelenekte Tevrat'ın Mûsâ'ya toplu verildiği inancının hâkim olması etkin bir rol oynamış olabilir. Oysa Tevrat'ın muhtevasını analiz eden Bikâî'nin de haklı olarak belirttiği üzere Mûsâ'ya verilen ilahi vahiy noktasal değil, Kur'ân gibi insanla ve yaşanan olgularla kurulan bir diyalog içerisinde çizgisel gerçekleşmiştir. En azından mevcut Tevrat incelendiğinde bunun aksini iddia etmek pek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte vahiy kültürü açısından bakıldığında da bir peygambere vahyin toplu indirildiğini söylemek zordur. Zira mevcut kutsal kitaplar dikkate alındığında çeşitli hususlar hakkında soru soran kimselere cevap verilmesi, muhatapların zamanla bazı yaptıklarının reddedilmesi ve yaşanan durumların tahkiye edilmesi gibi diyalektik bir dilin hâkim olduğu görülmektedir. Bu noktada Bikâî'nin ilgili âyetler bağlamında geleneksel kabulün aksine önceki kitapların peyderpey indirildiğine yönelik ortaya koyduğu argümanlar son derece makuldür. Buna karşılık, geleneksel anlayışı desteklemek için sunulan argümanların altında ise sorunu temelden tartışmak yerine Kur'ân'ın üstünlüğünü savunma kaygısı yatmaktadır.

İlgili âyetlerde önceki kitapların toplu indirildiğine dair doğrudan bir işaret bulunmamaktadır. Bu kabul inkârcıların taleplerinden çıkarılmış bir sonuçtur. Oysa Kur'ân'ın üslup ve muhtevası hesaba katıldığında inkârcıların bu türden itiraz ve talepleri iman etmek için kendilerine makul bir gerekçe bulma çabasından ziyade bir şekilde Hz. Peygamber'i zora sokarak inkârcı tutumlarının haklılığını pekiştirme gayesi taşıdığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu türden itiraz ve talepleri içeren âyetlerin bilhassa orta dönem mekki sûrelerde inkârcı bir strateji olarak tezahür ettiği anlaşılmıştır ki toplu nüzul talebi bunlardan biridir. Bu bakımdan inkârcılar, kendilerince Peygamber'i aciz bırakacaklarını düşündükleri hususlarda itiraz ve taleplerde buldukları görülmektedir. Buna göre inkârcıların Hz. Peygamber'e ve vahye yönelik Kur'ân'ın toplu indirilme talebi bir polemik ve zıtlama aracı olarak tezahür etmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada toplu nüzul talebiyle ilgili âyetlerin bir polemik aracı olarak incelendiğini, bununla birlikte bu meselenin teolojik ve tarihsel olarak farklı yönleriyle yeni araştırmalara konu olabileceğini ifade edebiliriz.

Kaynakça | References

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat (Mahiyeti, Tahrifi ve Yahudi Tarihindeki Yeri)*. Ankara: Seba Yayınları, 1997.
- Ağbal, Davut. “Üslûb-i Hakîm ve Kur'ân Belâğatındaki Yeri”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/20 (2020), 1015-1040. <https://doi.org/10.33415/daad.743190>
- Alûsî, Şehâbeddîn. *Rûhu'l-Me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. Ali Abdalbârî Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Ay, Mahmut. “Mekke Müşrikleri'nin Kur'ân'a Yönelik Eleştirilerine Cevaplar”. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (Aralık 2022), 340-386.
- Bardakoğlu, Ali. “Kasâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/528-530. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Beğavî, el-Ferra. *Me'âlimu't-Tenzîl*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1420.
- Bikâf, Ebû'l-Hasen. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Cohn-Sherbok, Dan & Lavinia. *Yahudiliğin Kısa Tarihi*. çev. Bilal Baş. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2011.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabîyye, 1383.
- Ebû Hayyân, el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhîr fi't-tefsîr*. ed. Sıtkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1999.
- Ebû'l-Leys, es-Semerkindî. *Bahru'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1418.
- Ferrâ, Yahyâ. *Me'ânî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vd. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.
- Gökkır, Necmettin. “Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'ân-ı Kerîm'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir? Furkân Sûresi'nin 32. Âyeti Bağlamında Müfessirlerin Hz. Muhammed'in Ümmîliği Meselesine Yaklaşımlar”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2008), 197-222.
- Gözeler, Esra. *Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: Kuramer, 2016.
- İbn Âşûr, Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, 1984.
- Hafâcî, Şehâbeddîn. *Hâşiyetü's-şihâb 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Atıyye, el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. 6 Cilt. Beyrut : Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tîb. Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 3. Basım, 1419.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr. *Tefsîru İbn Fûrek*. thk. Allâl Abdülkâdir. Suud: Câmi'atü Ümmî'l-Kurâ, 2009.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'ân Sûrelerinin Kimliği*. İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011.
- Karataş, Ali. “Kur'ân Ne Değildir?”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart 2014), 21-53.
- Kılıç, İsmail. *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'ân'da Müşrikler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

- Kotan, Şevket. "Kur'an'da Cahiliye Araplarında Ahiret İnancı". *Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı*. ed. Mehmet Mahfuz Söylemez. 51-92. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Köseoğlu, Bayram. *Kur'an'da Polemikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmî li ahkâmî'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. Seyyid b. Abdülmaksûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Morris, Paul. "Torah Min Hashamayim in Orthodox Theology Disputes, Debates And Discourse". *Journal of Modern Jewish Studies* 14 (2015), 27-39.
<http://dx.doi.org/10.1080/14725886.2015.1005892>
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen. *et-Tefsîrül-kebîr*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1423.
- Özgel, İshak. "Kur'an'ın Üç Aşamalı Nüzulü Anlayışının Lügavî Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Arayışlar* 3/5-6 (2001), 89-114.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1420.
- Rızâ, M. Reşid. *Tefsîrül-Menâr*. 12 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990.
- Sa'lebî, Ebû İshâk. *el-Keşf ve'l-Beyân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- Salime Leyla Gürkan. *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1974.
- Taberî, Ebû Ca'fer. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.
- Tûsî, Ebû Ca'fer. *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'an*. thk. Ahmed Habîb Kusayr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1399.
- Uzun, Nihat. "Kur'an'ı Tanımlamanın Keyfiyeti: Kur'an Tanımlarının Tarihsel Serencamı Üzerine Bir İnceleme". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Nisan 2018), 100-140.
<http://dx.doi.org/10.31121/tader.409767>
- Zeccâc, Ebû İshâk. *Me'âni'l-Kur'an ve ir-râbüh*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*. thk. Mustafâ Hüseyin Ahmed. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2. Basım, 1987.
- Zerkeşî, Bedreddîn. *Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*. nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1957.